

Zorg en cursistenbegeleiding in het volwassenenonderwijs

*Advies naar aanleiding van de stijgende zorgnoden in het
volwassenenonderwijs*

Vlaamse Onderwijsraad
Koning Albert II-laan 37
BE-1030 Brussel
T +32 2 219 42 99

www.vlor.be
info@vlor.be

Advies op eigen initiatief

Uitgebracht door de Raad Levenslang en Levensbreed Leren op 28 maart 2023 met eenparigheid van stemmen

Vorbereiding: werkgroep Zorg in het volwassenenonderwijs op 6 oktober 2022, 27 oktober 2022, 17 november 2022, 8 december 2022, 13 februari 2023 en 17 maart 2023 onder voorzitterschap van Katty Van Camp

Dossierbeheerder: Ewoud De Sadeleer

Inhoud

1	Situering.....	2
2	Vraag naar zorg en cursistenbegeleiding.....	3
2.1	Instroom in het volwassenenonderwijs.....	3
2.1.1	Geletterdheidsnoden.....	3
2.1.2	Beschikbare cijfers.....	3
2.1.3	Toename van zorgvragen en complexere zorgnoden (bevraging).....	4
2.2	Hoe gaan centra om met zorg en cursistenbegeleiding (bevraging)?.....	4
3	Referentiekaders.....	6
3.1	Referentiekader voor onderwijskwaliteit (OK).....	6
3.2	Zorgcontinuüm secundair onderwijs.....	7
4	Drempels en voorstellen.....	8
4.1	Continuïteit en warme overdracht.....	8
4.1.1	Binnen onderwijs.....	8
4.1.2	Naar welzijn	8
4.1.3	Naar werk.....	9
4.2	Perspectief van de cursist.....	9
	Voorstellen om drempels te verlagen	10
4.3	Perspectief van het centrumteam.....	11
4.4	Perspectief van het centrum	11
4.4.1	(Externe) ondersteuning binnen een duidelijk kader	11
4.4.2	Opleiding en attestering op maat.....	12
4.4.3	Omkadering en middelen.....	13
5	Aanbevelingen	14
	Bijlage.....	16
	Bronnen.....	16

1 Situering

In het volwassenenonderwijs is al jarenlang vraag naar meer ruimte en middelen voor zorg en cursistenbegeleiding. Die vraag vertrekt vanuit een visie op onderwijs voor iedereen als een (mensen)recht.¹ De Vlor wil elke (jong)volwassene die wil leren een kans geven in het volwassenenonderwijs en zoveel mogelijk het levenslang leren stimuleren. Opleidingen met genoeg tijd en zorg stimuleren ook duurzame participatie aan de maatschappij en de arbeidsmarkt. Meer inclusie² in het volwassenenonderwijs is cruciaal voor emancipatie van kwetsbare groepen en kan bijdragen aan een hogere tewerkstellingsgraad en een inclusieve samenleving.

De lerenden in het volwassenenonderwijs zijn een heel diverse groep en de overheid heeft onvoldoende middelen voorzien voor ondersteuning van volwassen cursisten, noch voor de centra zelf, noch via externe organisaties zoals de CLB's of ondersteuningsnetwerken. De instroom in het volwassenenonderwijs is divers en de laatste jaren lijkt de instroom van kansengroepen met een hoge ondersteuningsbehoefte significant gestegen.

Vanuit het onderwijsveld komt de laatste jaren steeds vaker het signaal dat de noden aan zorg en cursistenbegeleiding in het volwassenenonderwijs substantieel zijn en verder zijn toegenomen. Om de zorgnoden in het volwassenenonderwijs in kaart te brengen, organiseerde de Vlor een bevraging van de centra voor volwassenenonderwijs en basiseducatie (zie bijlage). De bevraging leverde geen volledige kwantitatieve gegevens op, maar wel enkele duidelijke tendenzen die de oproep vanuit het onderwijsveld ondersteunen. De Vlor formuleert voorstellen voor een structureel zorgbeleid om het volwassenenonderwijs te versterken en te ondersteunen opdat centra de nodige zorg en begeleiding kunnen bieden aan alle huidige en toekomstige cursisten.

We gebruiken de termen cursistenbegeleiding en zorg zoals gehanteerd in het referentiekader voor onderwijskwaliteit (OK)³ en het zorgcontinuüm secundair onderwijs. Die referentiekaders komen verder aan bod in paragraaf 3. Waar we in dit advies spreken over zorg, moet dat begrip gekaderd worden binnen de decretale opdracht van het volwassenenonderwijs.⁴

---

¹ UNESCO (2022). [CONFITEA VII draft Marrakech Framework for Action: Harnessing the transformational power of Adult Learning and Education](#). P. 10. Zie ook Verenigde Naties (2006). [Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap](#), artikel 24 (recht op onderwijs).

² Inclusie impliceert een proces van systemische hervorming dat veranderingen en wijzigingen in inhoud, onderwijsmethoden, benaderingen, structuren en strategieën in het onderwijs omvat, om belemmeringen weg te nemen, met als doel alle lerenden binnen een relevante leeftijdscategorie een gelijkwaardige en participerende leerervaring en -omgeving te bieden die zo goed mogelijk aansluit bij hun behoeften en voorkeuren. United Nations (2016), [Convention on the Rights of Persons with Disabilities; General comment No. 4 \(2016\) on the right to inclusive education](#).

³ Onderwijsinspectie (2017). [Referentiekader voor Onderwijskwaliteit](#).

⁴ Vlaamse Regering (2007). [Decreet betreffende het Volwassenenonderwijs van 15 juni 2007](#). Artikel 3.

2 Vraag naar zorg en cursistenbegeleiding

2.1 Instroom in het volwassenenonderwijs

2.1.1 Geletterdheidsnoden

De PIAAC-meting⁵ van 2012 deed enkele opvallende vaststellingen: **15% van de Vlamingen tussen 16 en 65 jaar is laaggeletterd en 31% heeft geletterdheidsnoden.**

- Mensen die op niveau 2 of lager van de geletterdheidsschaal van PIAAC scoren, zijn mensen met geletterdheidsnoden.⁶ Het gaat over mensen die bij plotse veranderingen onvoldoende vaardigheden hebben om daarop in te spelen.⁷
- We spreken van laaggeletterdheid voor mensen die onder niveau 2 van de PIAAC-geletterdheidsschalen scoren. In 2012 scoorde 11,9 % van de inwoners in Vlaanderen op niveau 1, terwijl 2,9% lager scoorde dan niveau 1. Deze groep botst tegen structurele drempels om aansluiting te vinden bij de samenleving, niet alleen bij plotse veranderingen.
- In 2024 zullen de nieuwe PIAAC-cijfers gepubliceerd worden. Op basis van ander geletterdheidsonderzoek bij jongeren wordt een achteruitgang verwacht. Jongeren die toen de basiscompetenties niet behaalden, stromen immers door naar de actieve bevolking.

Vlaanderen kent dus een grote groep mensen met geletterdheidsnoden. Het gaat om een kwetsbare doelgroep die nood heeft aan zorg en begeleiding wanneer zij komen leren in het volwassenenonderwijs. De CBE's richten zich primair op deze kwetsbare doelgroep. CVO's richten zich zowel op de specifieke doelgroep met geletterdheidsnoden als een bredere doelgroep.

2.1.2 Beschikbare cijfers

Er worden momenteel nog geen sluitende cijfers verzameld om de evolutie van de cursisten die instromen in het volwassenenonderwijs helder in kaart te brengen. Twee cijfers geven wel een indicatie:

- Centra signaleren een duidelijke verhoging van de instroom van jonge cursisten in het kader van tweedekansonderwijs. De toename in **inschrijvingen van unieke cursisten in AAV** (Algemeen Aanvullende Vorming) wijst erop dat het tweedekansonderwijs in het volwassenenonderwijs toenam in de periode 2016-2021 (van 7863 naar 9496), terwijl het totaal aantal inschrijvingen gezakt is, mede door de coronacrisis.⁸ Het gaat om een onvolledig beeld, gezien andere cursisten ook beroepskwalificerende trajecten volgen zonder AAV: dat kunnen wel jongeren zijn die via het volwassenenonderwijs een (beroeps)kwalificatie proberen te halen, maar geen volledig diploma/onderwijskwalificatie.
- Naast die inschrijvingen kunnen we achterhalen of cursisten in het bezit zijn van een **diploma secundair onderwijs**. Dat wordt gemonitord in het nieuwe financieringssysteem.⁹ Het aandeel inschrijvingen door cursisten zonder diploma SO neemt licht toe tussen 2019 en 2020: van

---

⁵ PIAAC test de vaardigheden van volwassenen tussen de 16 en 65 jaar oud. Ze doen dit voor geletterdheid, gecijferdheid en probleemoplossend vermogen in technologische omgevingen.

⁶ De geletterdheidsscores kunnen geaggregeerd worden tot zes geletterdheidsniveaus, gaande van een niveau lager dan één tot en met een niveau vijf voor geletterdheid.

⁷ Denk bijvoorbeeld aan de coronacrisis, waar mensen met geletterdheidsnoden moeite konden hebben om de informatie over het coronavirus en preventiemaatregelen te volgen.

⁸ Het tweedekansonderwijs wordt ondertussen verder gestimuleerd via de Edusprong. Zo zal er bijvoorbeeld worden ingezet op samenwerking met de examencommissie.

⁹ Departement Onderwijs & Vorming (2022). [Monitor Financiering Volwassenenonderwijs](#). P. 11.

42% naar 45% in het secundair volwassenenonderwijs. In de basiseducatie blijft dat aandeel maximaal (van 94% naar 97% in de monitoring).

Gegevens over cursisten met **beperkingen** zijn niet beschikbaar.¹⁰ Het zou nuttig zijn om zicht te krijgen op data over inclusie in het volwassenenonderwijs, bijvoorbeeld via een studie zoals die van het Rekenhof over afstemming en toegankelijkheid van het aanbod deeltijds kunstonderwijs.¹¹

2.1.3 Toename van zorgvragen en complexere zorgnoden (bevraging)¹²

Wanneer we de centra vroegen welke veranderingen zij de laatste jaren hebben opgemerkt (sinds schooljaar 2019-2020) signaleren ze massaal een toename van zorgvragen en steeds complexere zorgnoden.

De resultaten van de bevraging wijzen op een toename van kortgeschoolden, jongeren en cursisten met een buitenlandse nationaliteit in de laatste jaren bij de CVO's. Bij de CBE's neemt het aandeel jongeren en cursisten met buitenlandse nationaliteit ook toe. Enkele centra signaleren bovendien dat ze effectief meer cursisten extra zorg aanbieden (begeleiding of aanpassingen rond faalangst, leerstoornissen, fysieke beperkingen, psychische problemen, armoede, ...).

De centra maakten ook een inschatting in welke opleidingen de meeste cursisten met extra zorgnoden zijn ingeschreven. Aan de CVO's gaat het in de eerste plaats om Nederlands als tweede taal (NT2) en beroepskwalificerende opleidingen, al dan niet gecombineerd met AAV. CVO's voelen dus aan dat er veel ondersteuning nodig is voor nieuwkomers en jongeren in het tweedekansonderwijs. Daarnaast komt een breed palet aan opleidingen in de CVO's aan bod, waarbij vooral de zorgopleidingen regelmatig terugkomen. In de bevraging verwijzen de CBE's vooral naar de NT2-opleidingen en de alfa-opleidingen (voor laaggeletterden). Ook de opleiding rijbewijs komt terug. Daarnaast is er gezien de doelgroep van de CBE's in alle opleidingen zorg nodig.

2.2 Hoe gaan centra om met zorg en cursistenbegeleiding (bevraging)?¹³

2.2.1.1 Projecten

Om te kunnen inspelen op de zorgnoden startten verschillende centra tijdelijke projecten op. **77% van de respondenten geeft aan dat hun centrum zelf al een of meerdere projecten heeft lopen rond zorg en cursistenbegeleiding.** 40% van die projecten zijn opgestart als onderdeel van de Edusprong. 35% van de projecten zijn gefinancierd met middelen van het Europees Sociaal Fonds.

De Edusprong heeft centra de mogelijkheid geboden om in te spelen op deze nieuwe prangende noden. Het gaat hier echter om tijdelijke en geen structurele middelen, terwijl de instroom van cursisten met zorgnoden niet tijdelijk is. Ook hebben 23% van de centra geen projecten lopen om hun reguliere werking aan te vullen.

2.2.1.2 Professionaliseringstrajecten

De centra signaleren een **grote nood aan professionalisering rond zorg en cursistenbegeleiding** voor het personeel:

---

¹⁰ Deze data zou het Departement Onderwijs enkel onrechtstreeks uit DAVINCI kunnen halen via de categorie verminderd inschrijvingsgeld van 0,30 euro. Maar die gegevens zijn dan niet volledig, want als een cursist met een beperking ook in aanmerking komt voor een categorie van volledige vrijstelling van inschrijvingsgeld wordt hij enkel daarvoor geregistreerd.

¹¹ Rekenhof. [Deeltijds kunstonderwijs. Afstemming en toegankelijkheid van het aanbod](#). 8 december 2021.

¹² Voor een uitgebreidere analyse: zie de bevraging in bijlage.

¹³ Idem.

- Voor 46% van de centra is die nood zeer groot (prioritair), 50% noemt de nood 'significant' en **slechts 4% acht die nood in het betrokken centrum niet significant.**
- 81% van de bevroagde centra heeft de laatste jaren professionaliseringstrajecten rond basiszorg uitgerold voor leraren.
- 58% van de bevroagde centra heeft de laatste jaren professionaliseringstrajecten rond verhoogde zorg uitgerold voor leraren.

2.2.1.3 Draagkracht

Centra kunnen cursisten niet weigeren om in te schrijven. Uit onze bevraging blijkt dat **42% van de centra cursisten wel het advies heeft gegeven om niet te starten met een opleiding** omdat ze inschatten dat de draagkracht (zorg- en begeleidingsmogelijkheden van het centrum) niet volstaan.

2.2.1.4 Gebruik van speciale onderwijsleermiddelen (SOL)

[Speciale onderwijsleermiddelen](#) zijn hulpmiddelen voor leerlingen, studenten en cursisten met een functiebeperking. **Slechts 41% van de centra maakt gebruik van SOL-middelen.** De centra maken specifiek gebruik van middelen voor ondersteuning voor slechthorende (tolk gebarentaal) en slechtziende cursisten.

Een centrum geeft wel aan dat zij de laatste jaren een duidelijke stijging zien van het gebruik van SOL-middelen. Toch is 41% een laag percentage. Dat kan te wijten zijn aan een gebrek aan bekendheid.

2.2.1.5 Externe ondersteuning

75% van de centra werkt samen met externe ondersteuning. De meest genoemde partners zijn het OCMW, het CAW (Centrum Algemeen Welzijnswerk)¹⁴ en VDAB. Daarnaast gaat het over een zeer diverse groep partners, waarbij slechts vijf partners meer dan een keer worden genoemd: Solentra (vier keer), Atlas (drie keer), SAAMO (twee keer), Agentschap Inburgering en Integratie (twee keer) en Groep Intro (twee keer). De lange lijst partners wijst op **een sterk versnipperd landschap.**

2.2.1.6 Functies binnen het centrum

Verschillende centra verwijzen in de bevraging naar de cruciale rol van elke leraar als leertrajectbegeleider in de eerste lijn. Centra proberen er wel voor te zorgen dat de lesgever er niet alleen voorstaat en richten daarvoor een of meerdere functies in voor zorg en/of cursistenbegeleiding (zoals zorgbegeleider, trajectbegeleider, zorgcoördinator, inclusiecoach ...). Centra kunnen daarvoor geen beroep doen op vaste medewerkers in een bepaald ambt voor zorg en cursistenbegeleiding. Ze kunnen wel leraren al dan niet gedeeltelijk vrijstellen om dergelijke taken op te nemen. **Vooral de grote diversiteit in functies is opvallend, waarbij de centra verschillende benamingen en invullingen hanteren.**

2.2.1.7 Uren besteed aan zorg en begeleiding van cursisten

Zowel CBE's als CVO's maken gebruik van de mogelijkheid om hun omkadering in te zetten voor trajectbegeleiding. Voor CBE's schommelt het aandeel tussen 5,85% en 5,41% van de beschikbare uren, voor CVO's stijgt het van 3,07% naar 3,32%.

Daarnaast zetten verschillende centra ook uren in voor zorgcoördinatie. Bij de CVO's stellen we vast dat het gaat om een klein percentage (stijging van 0,68% naar 0,77%). Bij de CBE's bestaat een aparte functie van zorgcoördinator niet, deze begeleiding wordt opgenomen door trajectbegeleiders en leraren.

Bij de CVO's is vooral de toename van het 'speciaal aanbod' (verlengde trajecten, open modules, co-teaching, leerondersteuning ...) in de schooljaren 2020-2021 en 2021-2022 spectaculair.

¹⁴ Ook meer specifiek het JAC voor jongeren.

Daarvoor zijn twee mogelijke verklaringen. Ten eerste kan de coronacrisis geleid hebben tot een toename in verlengde trajecten en andere aanpassingen, gezien de gewijzigde manier van werken met veel afstandsonderwijs. Ten tweede lijken CVO's meer gebruik te maken van de flexibiliteit van open modules.¹⁵ Ook CBE's maken veelvuldig gebruik van open modules in maatwerk.

3 Referentiekaders

3.1 Referentiekader voor onderwijskwaliteit (OK)

In het OK staan vier kwaliteitsverwachtingen over leerlingenbegeleiding (in het volwassenenonderwijs: cursistenbegeleiding). Dat referentiekader geldt voor alle onderwijsniveaus en -vormen, met uitzondering van het hoger onderwijs. De formulering 'school' omvat zowel school, centrum als academie. De term 'lerende' heeft betrekking op een breed spectrum gaande van kleuter tot volwassene.

Begeleiding

- Het schoolteam geeft de begeleiding vorm vanuit een gedragen visie en systematiek en volgt de effecten van de begeleiding op.
- Het schoolteam biedt begeleiding zowel op het vlak van leren, leerloopbaan, sociaal-emotionele ontplooiing als fysiek welzijn.
- Het schoolteam biedt elke lerende een passende begeleiding met het oog op gelijke onderwijskansen.
- Het schoolteam geeft de begeleiding vorm samen met de lerende, de ouders/thuisomgeving en andere relevante partners.

De onderwijsinspectie vertaalt de verwachtingen vanuit het OK naar ontwikkelingsschalen onderwijsleerpraktijk volwassenenonderwijs en ontwikkelingsschalen kwaliteitsontwikkeling volwassenenonderwijs. Daarin vinden we de begeleidingstaak alleen terug bij de leraar:

'De leraren vormen zich een actueel beeld over de leer- en ontwikkelingsvorderingen, de sterktes en de behoeften van de cursisten. Met het oog op de realisatie van het gemeenschappelijk curriculum baseren de leraren haalbare en uitdagende doelen en een passende begeleiding op die beeldvorming. De leraren volgen de effecten van de begeleiding op en sturen bij waar nodig.' (Ontwikkelingsschaal beeldvorming en begeleiding, 'volgens de verwachting')¹⁶

In het verleden bestonden ook 'C-schalen' over cursistenbegeleiding, maar die zijn niet geactualiseerd. Er is geen structurele ondersteuning voor cursistenbegeleiding voorzien, maar alleen ad hoc-maatregelen van centra. We stellen vast dat het volwassenenonderwijs in het OK dezelfde opdrachten heeft als het secundair onderwijs, maar de structurele ondersteuning om die opdracht aan te pakken ontbreekt: interne zorgmedewerkers, externe begeleiding en een wettelijk kader.

---

¹⁵ Dit zijn modules die kunnen worden samengesteld uit een selectie van leerdoelen uit verschillende bestaande opleidingsprofielen, wat mogelijk is voor een aantal specifieke studie- en leergebieden.

¹⁶ Onderwijsinspectie. [Ontwikkelingsschalen onderwijsleerpraktijk volwassenenonderwijs schooljaar 2022-2023](#).

3.2 Zorgcontinuüm secundair onderwijs¹⁷

Het beleid van de Vlaamse Regering over leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften stelt dat het de taak van de school is om een zorgcontinuüm uit te bouwen. Het gaat om een zorgbeleid waarin de school 3 fases doorloopt om samen met het CLB en de ouders zo goed mogelijk voor de leerlingen te zorgen.

Fase 0: brede basiszorg. Vanuit een visie op zorg biedt de school alle leerlingen een krachtige leeromgeving aan. De school stimuleert zoveel mogelijk de ontwikkeling van alle leerlingen, volgt hen systematisch op en werkt actief aan de vermindering van risicofactoren en aan de versterking van beschermende factoren.

Fase 1: verhoogde zorg. Je school neemt extra maatregelen die ervoor zorgen dat de leerling het gemeenschappelijk curriculum kan blijven volgen (zoals remediëren, differentiëren, compenseren en dispensereren).

Fase 2: uitbreiding van zorg. Het CLB krijgt een actieve rol en onderzoekt wat de leerling, de leraren en de ouders kunnen doen en wat zij nodig hebben. Het CLB stelt nadien eventueel een gemotiveerd verslag op, waarin het de nood aan uitbreiding van zorg motiveert. Dan kan de school ondersteuning vanuit het ondersteuningsnetwerk of een school voor buitengewoon onderwijs inschakelen.

Fase 3: individueel aangepast curriculum (IAC). Als de fases 0 tot en met 2 zijn doorlopen en als het volgen van het gemeenschappelijk curriculum met redelijke aanpassingen niet haalbaar blijkt, kan het CLB een verslag opstellen voor toegang tot buitengewoon onderwijs of voor een individueel aangepast curriculum in het gewoon onderwijs.

Via het nieuwe Leersteundecreet bepaalt de overheid de modaliteiten van de brede basiszorg en verhoogde zorg van het zorgcontinuüm in het leerplichtonderwijs. Het volwassenenonderwijs valt buiten dit beleidskader, maar heeft wel cursisten die zorgvragen hebben op dat hele spectrum van brede basiszorg en cursistenbegeleiding tot diepgaande zorgvragen die grote aanpassingen vergen. De centra willen wel onderwijs voor cursisten op het hele zorgcontinuüm aanbieden, maar door gebrek aan structurele ondersteuning is het vandaag onmogelijk om de nodige aanpassingen en begeleiding in fase 2 en 3 te voorzien. We vragen de Vlaamse Regering om samen met het werkveld te onderzoeken hoe het zorgcontinuüm ook in het volwassenenonderwijs volwaardig kan toegepast worden. In dit advies doen we alvast voorstellen om dit te realiseren.

¹⁷ Departement Onderwijs en Vorming (2014). [Grote lijnen van het M-decreet: Zorgcontinuüm](#). Geraadpleegd op 08/02/23.

4 Drempels en voorstellen

In dit onderdeel vertrekken we van een overkoepelend perspectief, waarbij we vaststellen dat er een tekort is aan continuïteit en warme overdracht met actoren binnen en buiten (volwassenen)onderwijs. Vervolgens identificeren we drempels voor een inclusief volwassenenonderwijs vanuit het standpunt van de cursist, het centrumteam en het centrum. De Vlor formuleert steeds concrete voorstellen om die drempels te verlagen en inclusie te stimuleren.

4.1 Continuïteit en warme overdracht

4.1.1 Binnen onderwijs

Cursisten die starten in het volwassenenonderwijs hebben vaak al een lange leerloopbaan achter de rug (minstens tot 16 jaar). Om niet weer van nul te beginnen bij het opstarten van cursistenbegeleiding van de jongeren die overkomen uit het secundair onderwijs, moet er beter data gedeeld worden tussen secundaire scholen, CLB en centra. De BASO-fiche voor overgang van basis naar secundair onderwijs en het leerlingenaspoort (huidige IRIS-CLBonline) kunnen inspiratie bieden om een warme overdracht te faciliteren. Dergelijk instrument kan een cursist helpen om zijn ondersteuningsnood duidelijker te formuleren bij de betrokken diensten. Een cursist moet wel steeds de keuze krijgen om informatie al dan niet door te geven.¹⁸

Bij elke overgang tussen onderwijsinstellingen zou meer informatiedeling winst kunnen opleveren voor alle betrokkenen. We denken dan aan de overgang van een CBE naar een CVO en omgekeerd, tussen CVO's onderling of van CVO naar hoger onderwijs. Dat faciliteert een goede start en kan ook slaagkansen bij doorstroming monitoren. Ook in het Edusprongproject over samenwerking met de examencommissie blijkt de nood aan informatie-uitwisseling. Om aan die nood tegemoet te komen stellen we voor om tijd en middelen te voorzien voor warme overdracht en de mogelijkheden van een gestandaardiseerd cursistenvolgsysteem te onderzoeken.

We willen ook de werking en mogelijkheden van tweedekansonderwijs meer bekend maken bij secundair onderwijs/clb, zonder daarmee een grote toestroom naar het volwassenenonderwijs te organiseren.¹⁹ Wel moet kansrijk oriënteren meer aandacht krijgen in de centra. CVO's zien daarvoor specifiek een meerwaarde in neutrale trajectbegeleiders. Ook de leerwinkels, de onderwijskiezer en het opleidingskompas (in opmaak) kunnen een belangrijke rol spelen in leerloopbaanbegeleiding.

4.1.2 Naar welzijn

Leraren en centrumteams moeten goed weten welke cursistenbegeleiding zij zelf kunnen opnemen en wanneer zij kunnen doorverwijzen naar andere begeleiders (zowel binnen als buiten het centrum). In sommige gevallen zal het zelfs nodig zijn om eerst een zorgtraject te doorlopen voor de cursist klaar is voor een opleiding. Voor dergelijke doorverwijzing is het nodig om de helpende instanties vanuit welzijn goed in kaart te brengen en dat te ontsluiten voor de leraren en centra. Zoals blijkt uit de bevraging (2.2.1.5) doet $\frac{3}{4}$ van de centra wel een beroep op een vorm van externe ondersteuning, maar gaat het om een sterk versnipperd landschap van partners die zeker niet altijd focussen op zorg of welzijn.

---

¹⁸ Deze overdracht van informatie moet voldoen aan alle geldende privacynormen.

¹⁹ Zie hiervoor de [inspiratiedag vroegtijdig schoolverlaten](#) met nadruk op flexibele leerwegen, georganiseerd door de Vlor op 20/04/22.

Het zorgcontinuüm in het leerplichtonderwijs biedt een goed voorbeeld. In dat kader is er externe ondersteuning voorzien vanuit de CLB's en de ondersteuningsnetwerken, zeker voor uitbreiding van zorg. Continuïteit in de begeleiding vanuit die partners kan zeker een meerwaarde zijn voor meerderjarigen, maar dat mag niet ten koste gaan van de mankracht en middelen die voorzien zijn voor het leerplichtonderwijs. Ook de ondersteuning in het hoger onderwijs kan inspiratie bieden. Zo ondersteunt het [Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs](#) de Vlaamse hogescholen en universiteiten, waarbij de focus ligt op expertise-uitwisseling.

4.1.3 Naar werk

De Vlor vindt het belangrijk om inclusieve bruggen te bouwen naar de arbeidsmarkt, wat een gedeelde verantwoordelijkheid is van onderwijs- en werkpartners. Zo biedt werkplekleren een sterke troef om door te stromen naar de arbeidsmarkt, zeker voor meer kwetsbare cursisten. We denken daarvoor aan de klassieke stages, maar ook aan het duaal leren dat sinds 1 september 2022 in het volwassenenonderwijs werd uitgerold en veel afstemming vereist. Ook op dit vlak zijn (tijds)investeringen nodig om samenwerkingen op te zetten, zowel bij de centra als de werkpartners (bv. in de sectorconvenants). Daarnaast is ook met VDAB een versterkte samenwerking en vooral uitwisseling van informatie wenselijk.

Om meer continuïteit en warme overdracht te faciliteren vragen we concreet van de overheid:

- De nodige tijd en middelen te voorzien voor verhoogde samenwerking en warme overdracht. (1)
- Te onderzoeken hoe overdracht van informatie naar het volwassenenonderwijs geoptimaliseerd kan worden, zonder de planlast te verhogen, naar analogie met de BASO-fiche en het leerlingenpaspoort. (2)
- Externe ondersteuning te voorzien voor verhoogde zorgvragen, binnen een duidelijk kader voor doorverwijzing. Het zorgcontinuüm van het secundair onderwijs is daarvoor een goede inspiratiebron. (3)
- De mogelijkheden van een gestandaardiseerd cursistenvolgsysteem te onderzoeken, eventueel in de context van het Edusprongproject rond cursistenadministratie.²⁰ (4)

4.2 Perspectief van de cursist

De Vlor identificeert nog heel wat drempels voor een inclusief volwassenenonderwijs. Zo is het volwassenenonderwijs veelal onbekend bij potentiële cursisten, zelfs bij doorverwijzers en het secundair onderwijs. Zelf een weg vinden in de veelheid aan mogelijke opleidingen, voorwaarden en vrijstellingscategorieën is erg moeilijk en leerloopbaanbegeleiding (bv. in leerwinkels) is onvoldoende structureel uitgebouwd. In deze context kijken we wel uit naar de komende Edusprong-mediacampagne en de projecten in het kader van de oproep leerloopbaanbegeleiding.

Cursisten kampen soms met eerdere negatieve ervaringen uit het (leerplicht)onderwijs en kunnen moeite hebben om ondersteuners te vinden in het centrum of via een persoonlijk-assistentiebudget. Uit de bevraging (2.2.1.4) blijkt ook dat slechts 41% van de centra gebruik maakt van SOL-middelen. Ze hebben ook geen gegarandeerde toegang tot REDICODIS-maatregelen²¹ en geen aanspreekpunt hiervoor zoals een CLB. Ook in deze context kan warme

---

²⁰ In de CBE's wordt al eenzelfde cursistenvolgsysteem gebruikt, maar kan de communicatie tussen de systemen van verschillende centra nog geoptimaliseerd worden.

²¹ REDICODIS staat voor remediëren, differentiëren, compenseren en dispensereren.

overdracht een groot verschil maken, gekoppeld aan het ontsluiten van REDICODIS-maatregelen voor cursisten.

Verder ontbreekt ook een wetgevend kader om een officieel studiebewijs te bekomen voor een individueel aangepast programma²² voor cursisten voor wie de REDICODIS-maatregelen niet volstaan om aan alle competenties uit het reguliere programma te voldoen. Dat is nochtans cruciaal voor hun eigenwaarde en positie op de arbeidsmarkt.

VDAB zet cursisten aan om zo snel mogelijk hun opleiding te volbrengen en zo snel mogelijk aan het werk te gaan. Voor een opleiding waarin mensen zichzelf duurzaam kunnen ontwikkelen, is echter voldoende tijd en ondersteuning nodig. Recent worden daarvoor door VDAB wel positieve inspanningen gedaan. Zo wordt vanaf najaar 2023 een vertraagd traject voor de opleiding kinderbegeleider erkend en zelfs gestimuleerd. Binnen een vertraagde opleiding kinderbegeleider krijgen de CVO's de mogelijkheid om extra ondersteuning en zorg aan te bieden.

Uiteindelijk moeten veel praktische puzzelstukjes op hun plaats vallen. Zo hebben heel wat cursisten beperkte verplaatsingsmogelijkheden en moet de opleiding dus doorgaan op een passende locatie en tijdstip. Dan blijft nog steeds onzekerheid over het al dan niet doorgaan van opleidingen (minimaal aantal cursisten nodig).

Ook financiële zorgen kunnen een drempel vormen voor cursisten. De Vlaamse regering voert binnenkort ook een inschrijvingsgeld in voor NT2-opleidingen (en testen) van verplichte inburgeraars.²³ De verantwoordelijkheid om eventueel afbetalingsplannen te voorzien wordt bij de centra gelegd, die daarvoor niet de nodige financiële slagkracht hebben.

Voorstellen om drempels te verlagen

Een warme overdracht is belangrijk om drempels voor cursisten aan te pakken. Centra zijn erg toegankelijk doordat ze geen cursisten mogen weigeren, maar bij Ligo en sommige CVO's wordt er wel gewerkt met een intakegesprek om de verwachtingen af te stemmen. Dat kan helpen om verdere drempels aan te pakken.²⁴ Het moet daarbij mogelijk zijn om dan meteen naar een externe partner door te verwijzen als de zorgvraag nog te groot is om aan een opleiding te beginnen.

Daarnaast moet de complexiteit van de vrijstellingscategorieën worden aangepakt. Zo is de inschrijvingsprocedure complex met verschillende kortingen vanuit VAPH, OCMW, VDAB... Zonder goede informatiedoorstroom (tussen centra) wordt ook vaak pas laat duidelijk dat een cursist heel wat meer moet betalen omwille van een vierde inschrijving in een opleiding.

Om dat te faciliteren vragen we concreet van de overheid:

- Een kader uit te werken van redelijke aanpassingen en disproportionaliteit. (5)
- Werk te maken van betere informatiedoorstroom (cf. paragraaf 4.1) en te onderzoeken hoe de complexiteit van de vrijstellingscategorieën vereenvoudigd kan worden.²⁵ (6)

---

²² Zie ook perspectief van het centrum in [paragraaf 4.4](#).

²³ Zie onder andere Vlor, Raad Levenslang en Levensbreed Leren. [Impact van inburgeringsdecreet op alle NT2-leerders. Advies over het wijzigingsdecreet NT2](#), 14 december 2021.

²⁴ Ook het veiligheidsperspectief kan daarin meegenomen worden. Zo moet bv. een cursist met een beperking het nodige zwaar materiaal kunnen hanteren.

²⁵ Een mogelijkheid is bijvoorbeeld het afschaffen van het verhoogde inschrijvingsgeld voor een vierde inschrijving.

4.3 Perspectief van het centrumteam

Om cursisten goed te kunnen begeleiden en onderwijzen is er nood aan goede informatiedoorstroming, de juiste expertise en voldoende mankracht. Informatiedoorstroming is nodig om nieuwe cursisten met specifieke noden zo vlug mogelijk de nodige begeleiding te kunnen aanbieden, tot op de klasvloer. Personeelsleden moeten ook kunnen omgaan met doelgroepen met specifieke onderwijsnoden en kansengroepen. Hiervoor is nood aan professionalisering en expertise in het werken met (volwassen) cursisten met specifieke onderwijsnoden. Uit de bevraging (2.2.1.2) bleek ook dat 96% van de centra de nood aan professionalisering rond zorg en cursistenbegeleiding voor hun personeel significant tot zeer groot inschat. Professionalisering voor toegankelijk en inclusief les geven moet daarom structureel ingebed worden in de lerarenopleiding. Er moet ook voldoende tijd en ruimte zijn om taken op te nemen naast het lesgeven.

Begeleidingsnoden moeten ook snel herkend worden om cursisten met specifieke onderwijsnoden, indien nodig, vlot door te verwijzen naar externe hulpverlening (via een warme overdracht).²⁶ Leraren moeten, zeker voor meer ernstige zorgvragen, ondersteund worden door andere (traject)begeleiders en experts, binnen een kader met duidelijke rollen en verantwoordelijkheden.

Om dat te faciliteren vragen we concreet van de overheid:

- Structurele tijd en ruimte voorzien voor professionalisering en de implementatie hiervan binnen de opdracht van het onderwijspersoneel. (7)
- Externe ondersteuning te voorzien voor verhoogde zorgvragen, binnen een duidelijk kader voor doorverwijzing. Het zorgcontinuüm van het secundair onderwijs is daarvoor een goede inspiratiebron. (opnieuw aanbeveling 3)
- Het stroomlijnen van structuren voor intake en doorverwijzingsadvies. (8)

4.4 Perspectief van het centrum

4.4.1 (Externe) ondersteuning binnen een duidelijk kader

Op dit moment omvat de wetgeving rond het volwassenenonderwijs nauwelijks handvaten rond zorg. Centra die hun opleidingen toegankelijk willen aanbieden, kunnen niet terugvallen op ondersteuning van een CLB of ondersteuningsnetwerk. Ze kunnen niemand weigeren, maar kunnen ook geen uitbreiding van zorg aanbieden. Uit de bevraging (2.2.1.3) blijkt dat 42% van de centra cursisten al eens het advies heeft gegeven om niet te starten met een opleiding omdat ze inschatten dat de draagkracht (zorg en begeleidingsmogelijkheden van het centrum) niet volstaan.

Ook voor basiszorg is geen kader voorzien, maar moeten centra komen met ad hoc-oplossingen. Zo is er geen ambt voorzien voor zorgcoördinatoren en begeleiders, en moeten daarvoor leraarsuren ingezet worden. Uit de bevraging (2.2.1.6 en 7) blijkt dat centra hiervan gebruik maken voor cursistenbegeleiding en in mindere mate voor zorgcoördinatie. Hiervoor wordt een grote diversiteit van functies gecreëerd, die ook nog anders ingevuld worden, wat wijst op een gebrek aan een gedeelde taal, duidelijke rollen en mandaten. Nu is er geen duidelijke omschrijving van wat men bijvoorbeeld verwacht van een zorgcoördinator en hoe dit zou verschillen van een trajectbegeleider. Dat hindert niet alleen de interne werking van een centrum, maar bemoeilijkt de dialoog tussen centra en bijvoorbeeld lerende netwerken. Daarom is een ambt van zorgcoördinator voor cursistenbegeleiding nodig.

---

²⁶ Zie ook [paragraaf 4.1.2](#) over continuïteit en warme overdracht met welzijnsactoren.

Cursisten met specifieke noden leveren zo een dubbele financiële drempel op voor de centra: ze moeten enerzijds extra middelen investeren om tijd vrij te maken vanuit het leraren- en zorgteam en anderzijds is er een grotere kans dat de kwalificatiebonus niet behaald wordt. Er is wel bijkomende financiering voorzien voor cursisten zonder diploma secundair onderwijs, werkzoekenden en opleidingen AAV en NT2, maar die is onvoldoende.

Centra slagen er dus wel in om nieuwe doelgroepen en kansengroepen toegang te geven tot hun opleidingen (zie ook 2.1.2 en 2.1.3), maar missen een kader en de middelen om op cursistenbegeleiding en zorg structureel aan te bieden. Inclusie en opleiding is nochtans een recht, maar centra moeten inclusie continu afwegen tegen andere noden en eerder projectmatig te werk gaan. In de Edusprongprojecten zien we heel duidelijk de nood en bereidheid van centra om hier werk van te maken, getuige de vele projecten rond kwetsbare doelgroepen, cursistenopvolging, ongekwalificeerde jongeren... Een projectmatige aanpak van inclusie bedreigt echter de continuïteit en verankering en moet steeds weer het broodnodige draagvlak opbouwen.

Een structurele aanpak en kader moeten ook helpen om de uitgebreide expertise van centra zichtbaar te maken, gericht in te zetten en uit te breiden. Centra hebben immers al veel expertise in diversiteit en flexibel werken (modulair aanbod, werkvormen en didactiek voor een divers publiek). Zij kunnen een **visie** ontwikkelen rond inclusie. Die visie kan uitgewerkt worden met behulp van het draaiboek CVO inclusief (Daems 2019) en met beleidsondersteuning van expertise uit PBD, CLB en ondersteuningsnetwerken. De centra kunnen ook hun kennis en organisatieontwikkeling versterken m.b.t. inclusie: het belang van draagvlak bij schoolleiding en leraren is immers groot. Dat kan enerzijds via een intern lerend netwerk en anderzijds via expertisedeling met secundaire scholen, CLB, PBD, VDAB, ondersteuningsnetwerken ...

Om structurele ondersteuning voor alle cursisten met zorgnoden te voorzien moet de overheid:

- De nodige tijd en middelen voorzien voor verhoogde samenwerking en warme overdracht. (opnieuw aanbeveling 1)
- Externe ondersteuning voorzien voor verhoogde zorgvragen, binnen een duidelijk kader voor doorverwijzing. Het zorgcontinuüm van het secundair onderwijs is daarvoor een goede inspiratiebron. (opnieuw aanbeveling 3)
- Een ambt van zorgcoördinator voor cursistenbegeleiding creëren. Dan moet er ook een gemeenschappelijke taal komen over de invulling van die opdracht. (9)

4.4.2 Opleiding en attestering op maat

De modulaire structuur van het volwassenenonderwijs faciliteert een aanbod op maat. In de eerste plaats pleiten we voor voldoende ondersteuning opdat zoveel mogelijk cursisten een volledige kwalificatie kunnen halen. Momenteel kunnen CVO's al gebruik maken van geletterdheidsmodules, maar die maken een traject wel zwaarder/langer. In uitzonderlijke gevallen zijn cursisten echter niet in staat om alle competenties uit de modules te halen: daarvoor moet zelfs op niveau van competenties gedifferentieerd worden. Centra hebben echter geen goede wettelijke basis om individueel aangepaste curricula, mét daaraan gekoppelde studiebewijzen, vorm te geven. Voor die uitzonderlijke gevallen is dat nochtans cruciaal voor de emancipatie van die kwetsbare cursisten, zowel voor hun zelfwaarde als de toeleiding naar werk.

Een aanbod op maat staat natuurlijk ook op gespannen voet met schaalbaarheid. Hiervoor wordt in bepaalde Edusprongprojecten geëxperimenteerd met open klassen. Centra zullen hier voorzichtig mee omspringen en blijven focussen op 'iedereen mee krijgen'. Een opportuniteit zou kunnen liggen in het uitreiken van *microcredentials*: op die manier kunnen bepaalde korte trajecten

op maat gecertificeerd worden.²⁷ Daarvoor zijn flexibele leertrajecten, zoals via open modules en gelijktijdig geïntegreerde trajecten, noodzakelijk. In het regelluw kader van de Edusprong is de mogelijkheid om te werken met open modules al voorzien (bij de CVO's enkel voor talen en ICT) en werden ook de mogelijkheden van gelijktijdig geïntegreerde trajecten uitgebreid. We vragen om dat goed te evalueren en, indien positief bevonden, om dat te verankeren en te verruimen naar alle studiegebieden. Daarbij moet wel aandacht zijn voor praktische problemen die geremedieerd moeten worden, zoals administratieve barrières bij inschrijving, planlast en onduidelijkheid bij de cursisten.

Er liggen ook nog kansen om te werken aan brede toegankelijkheid via generieke oplossingen en *universal design for learning* (UDL). Dat is een methodiek om lessen toegankelijker te maken voor alle doelgroepen. De aanpassing van het curriculum en testing aan bv. een persoon met verstandelijke beperking kan ook winst opleveren in de aanpak van cursisten met minder taalvaardigheid (bv. minder focus op schrijfp opdrachten). Duidelijke leerdoelen kunnen een brede groep cursisten ten goede komen. Leraren kunnen veel van mekaar leren en hun deskundigheid ontsluiten door samen cursussen naar UDL-model aan te passen.

Om dat te faciliteren vragen we concreet van de overheid:

- Een wettelijke basis uit te werken voor individueel aangepaste curricula met daaraan gekoppelde studiebewijzen. (10)
- De mogelijkheden van gelijktijdig geïntegreerd onderwijs en open modules in het volwassenenonderwijs, bij een positieve evaluatie, te verankeren en te verruimen naar alle studiegebieden. Daarbij vragen we ook de piste van *microcredentials* in het secundair volwassenenonderwijs te verkennen. (11)
- Aansluitend bij een UDL-beleid moeten cursisten ook toegang krijgen tot REDICODIS-maatregelen, via een centraal aanspreekpunt binnen het centrum.²⁸ (12)

4.4.3 Omkadering en middelen

Er is nood aan een **financieringsmodel** dat niet afremt om cursisten met specifieke noden te verwelkomen. De Vlor vraagt dan ook om de financiering van het volwassenenonderwijs grondig te evalueren en bij te sturen.²⁹ Daarbij mag het effect niet zijn dat cursisten een label nodig hebben voor ondersteuning en er veel administratieve last gecreëerd wordt. We vragen expliciet niet om bijkomende indicatoren te formuleren om middelen anders te verdelen binnen de semi-gesloten enveloppe.

Om een inclusief volwassenenonderwijs te realiseren zijn er **extra middelen nodig voor:**

- Professionalisering en coachen van het centrumteam
- Een ambt van zorgcoördinator voor cursistenbegeleiding
- Externe welzijnstrajecten voor cursisten
- Inschakelen van externe expertise uit andere onderwijspartners zoals CLB en ondersteuningsnetwerken of welzijnsactoren

---

²⁷ Zie Vlor, Raad Hoger Onderwijs. [Microcredentials in Europees perspectief. Advies voor de openbare raadpleging van de Europese Commissie 'Microcredentials for lifelong learning and employability'](#). 1 juli 2021. De Vlor werkt tegen juni 2023 ook aan een advies over de implementatie van microcredentials in Vlaanderen.

²⁸ Dat centraal aanspreekpunt is niet gewoon de leraar, maar een persoon of orgaan met dat mandaat (bv. via een vakgroep of klassenraad).

²⁹ Zie ook Vlor, Raad Levenslang en Levensbreed Leren. [Dringende aandachtspunten financiering volwassenenonderwijs. Advies over de implementatie van het financieringsdecreet van het volwassenenonderwijs en de impact van corona](#), 12 oktober 2021.

- Doorgedreven leerloopbaanbegeleiding vanaf het secundair onderwijs
- Opzetten van werkplekleren
- Positief geëvalueerde Edusprongprojecten duurzaam te verankeren

Belangrijk is ook om bij investeringen in onderwijs het volwassenenonderwijs niet links te laten liggen. We denken bijvoorbeeld aan de aankoop van aangepaste hulpmaterialen en licenties voor hulpmiddelen.

5 Aanbevelingen

Recent eindigde het ESF-project CVO Inclusief 2, dat gericht was op het toegankelijk maken van het volwassenenonderwijs voor mensen met een verstandelijke handicap. In dit project werden enkele CVO's versterkt om verder in te zetten op inclusie, door middel van een Massive Open Online Course (MOOC) en dienstverlening door de pedagogische begeleidingsdiensten.³⁰ De MOOC kan een nuttige tool zijn voor alle centra, met informatie en opleiding voor schoolteams, 'trekkers', docenten, coaches ... Vanuit de vaststelling dat de nood aan zorg en begeleiding van cursisten in het volwassenenonderwijs groot is en alleen maar groeit, willen de pedagogische begeleidingsdiensten en Ligo blijven inzetten op inclusie in de centra.

In dit advies formuleerde de Vlor volgende voorstellen voor aanvullende acties vanuit de overheid om inclusie in het volwassenenonderwijs te garanderen:

- 1 De nodige tijd en middelen te voorzien voor verhoogde samenwerking en warme overdracht.
- 2 Te onderzoeken hoe overdracht van informatie naar het volwassenenonderwijs geoptimaliseerd kan worden, zonder de planlast te verhogen, naar analogie met de BASO-fiche en het leerlingenaspoort.
- 3 Externe ondersteuning te voorzien voor verhoogde zorgvragen, binnen een duidelijk kader voor doorverwijzing. Het zorgcontinuüm van het secundair onderwijs is daarvoor een goede inspiratiebron.
- 4 De mogelijkheden van een gestandaardiseerd cursistenvolgsysteem te onderzoeken, eventueel in de context van het Edusprongproject rond cursistenadministratie.
- 5 Een kader uit te werken van redelijke aanpassingen en disproportionaliteit.
- 6 Werk te maken van betere informatiedoorstroom en te onderzoeken hoe de complexiteit van de vrijstellingscategorieën vereenvoudigd kan worden.
- 7 Structurele tijd en ruimte te voorzien voor professionalisering en de implementatie hiervan binnen de opdracht van het onderwijspersoneel.
- 8 Het stroomlijnen van structuren rond intake en doorverwijzingsadvies.
- 9 Een ambt van zorgcoördinator voor cursistenbegeleiding te creëren. Dan moet er ook een gemeenschappelijke taal komen over de invulling van die opdracht.
- 10 Een wettelijke basis uit te werken voor individueel aangepaste curricula met daaraan gekoppelde studiebewijzen.
- 11 De mogelijkheden van gelijktijdig geïntegreerd onderwijs en open modules in het volwassenenonderwijs, bij een positieve evaluatie, te verankeren en te verruimen naar alle studiegebieden. Daarbij vragen we ook de piste van microcredentials in het secundair volwassenenonderwijs te verkennen.
- 12 Aansluitend bij een UDL-beleid moeten cursisten ook toegang krijgen tot REDICODIS-maatregelen, via een centraal aanspreekpunt binnen het centrum.

---

³⁰ De MOOC is vrij [online](#) toegankelijk. Centra moeten natuurlijk ook de middelen hebben om hierop in te zetten. Daarvoor zijn onze voorstellen cruciaal.

Ewoud De Sadeleer
secretaris Raad Levenslang Levensbreed Leren

Sylvie Vanspeybroeck
ondervoorzitter Raad Levenslang Levensbreed Leren

Bijlage

Vlor, Raad Levenslang en Levensbreed Leren. Analyse resultaten bevraging zorg en cursistenbegeleiding in het volwassenonderwijs. 28 maart 2023.

Bronnen

[Artikel 24 van het Verenigde Naties Verdrag inzake rechten van personen met een handicap](#). 13 december 2006.

Daems J. (2019). [Een inclusief CVO. Een CVO-opleiding toegankelijk maken voor personen met een verstandelijke beperking: een praktische handleiding](#).

Departement Onderwijs & Vorming (2022). [Monitor Financiering Volwassenenonderwijs](#). P. 11.

Departement Onderwijs en Vorming (2014). [Grote lijnen van het M-decreet: Zorgcontinuüm](#). Geraadpleegd op 08/02/23.

Onderwijsinspectie (2017). [Referentiekader voor Onderwijskwaliteit](#).

Onderwijsinspectie. [Ontwikkelingsschalen onderwijsleerpraktijk volwassenenonderwijs schooljaar 2022-2023](#).

Rekenhof. [Deeltijds kunstonderwijs. Afstemming en toegankelijkheid van het aanbod](#). 8 december 2021.

UNESCO (2022). [CONFITEA VII draft Marrakech Framework for Action: Harnessing the transformational power of Adult Learning and Education](#). P. 10.

United Nations (2016). [Convention on the Rights of Persons with Disabilities; General comment No. 4 \(2016\) on the right to inclusive education](#).

Vlaamse Regering (2007). [Decreet betreffende het Volwassenenonderwijs van 15 juni 2007](#). Artikel 3.

Vlor, Raad Hoger Onderwijs. [Microcredentials in Europees perspectief. Advies voor de openbare raadpleging van de Europese Commissie 'Microcredentials for lifelong learning and employability'](#). 1 juli 2021.

Vlor, Raad Levenslang en Levensbreed Leren. [Dringende aandachtspunten financiering volwassenenonderwijs. Advies over de implementatie van het financieringsdecreet van het volwassenenonderwijs en de impact van corona](#), 12 oktober 2021.

Vlor, Raad Levenslang en Levensbreed Leren. [Impact van inburgeringsdecreet op alle NT2-leerders. Advies over het wijzigingsdecreet NT2](#), 14 december 2021.